

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-29>

УДК 336.1

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

FISCAL POLICY AS AN INSTRUMENT FOR ECONOMIC REGULATION

Канєва Тетяна Володимирівнадоктор економічних наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9847-0948>**Стаднік Олег Олександрович**аспірант кафедри,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9442-0603>**Kaneva Tetiana, Stadnik Oleh**
State University of Trade and Economics

Стаття присвячена проблемам поглиблення теоретико-методологічних положень формування і реалізації фіскальної політики як інструменту впливу на процеси економічного розвитку. Проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення фіскальної політики як економічної категорії. Проаналізовано досвід формування заходів фіскальної політики в країнах з розвинутою і трансформаційною економікою. Детерміновано інструментарій реалізації фіскальної політики з огляду на комплекс ендогенних та екзогенних чинників та з урахуванням макроекономічної циклічності. Оцінено потенціал та передумови застосування відповідних інструментів для забезпечення стійкого економічного зростання та підвищення рівня добробуту суспільства. З'ясовано особливості реалізації фіскальної політики розвитку за умов дії соціально-економічних шоків, у фазах рецесії та посткризового відновлення економіки.

Ключові слова: фіскальна політика, економічне зростання, бюджет, податкове навантаження, соціально-економічний розвиток.

This article is devoted to the problems of deepening both theoretical and methodological bases for the fiscal policy's preparation and implementation. The fact that fiscal policy acts as an effective regulation mechanism for macroeconomic equilibrium is considered. Regarding highly dynamic social development processes, the permanent improvements in fiscal policy (aimed to foster sustainable growth and social well-being) are investigated. Fiscal policy is disclosed as tool influencing economic development permanently. The actual scientific approaches highlighting the fiscal policy's economic essence are analyzed and systematized. Regarding the European Union member-states over the 2013–2022 period, tax burden is analyzed. A special attention is given to the interrelation between tax burden and the real GDP per capita growth rates. The transformations in the tax structure (associated with the private property's institutional development, the respective legal framework, the society's income level, the essential modifications in the taxes, contributions and fees administration mechanism, and the peculiarities of the national economy) are investigated as well. The best transformation practices in the field of tax regulation are disclosed. The relevance of decrease in tax burden for the countries with emerging market economies is proved empirically and pointed out. Taking a complex of endogenous and exogenous factors, macroeconomic cyclicity, and the discretionary measures' application potential into account, the toolkit for the fiscal policy's implementation is determined. Additionally, the prerequisites for the relevant fiscal policy tools application are assessed. Regarding the phases of recession and post-crisis recovery, the implementation peculiarities of the fiscal development policy mix are clarified. A basic interrelation and interaction model for the fiscal policy's structural components in both the short-run and the strategic perspective, including obligatory a set of the certain institutional principals, is proposed. A systemic approach to fiscal policy to ensure synchronic performance of its main activities (e. g., forecasting, planning, and projection) is proposed.

Keywords: fiscal policy, economic growth, budget, tax burden, socio-economic development.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших задач та функцій держави є перманентне забезпечення стійкості, динамічності і збалансованості процесів макроекономічного зростання. За сучасних умов особливо гостро постає потреба формування й реалізації виваженої економічної політики (зокрема в частині детермінації шляхів ефективної протидії економічним та військово-політичним шокам, розробки стратегії й оперативнотактичних регуляторних заходів тощо), яка створить максимально сприятливі умови для вирішення наявних проблем держави і забезпечення громадян гарантованими правами на гідні рівень і якість життя, у т. ч. в контексті соцзабезпечення, роботи, житла, освіти, охорони здоров'я тощо.

Фіскальна політика являє собою регулятор макродинаміки та механізм забезпечення соціальної стабільності, тому її слід розглядати як багатомірний процес, що передбачає модернізацію і раціоналізацію економіко-соціальної системи країни із застосуванням відповідних методів та інструментів. Принципи, форми й способи провадження вітчизняної фіскальної політики перебувають на етапі інституційного становлення, а деяка неузгодженість механізмів її реалізації наразі чітко обумовлює необхідність подальшого вивчення феномену та детермінації його концептуальних засад в якості інструменту економічного регулювання. Актуальним та необхідним є формування належних інституційних умов для забезпечення стійкого економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика фіскальної політики перебуває в центрі актуального наукового дискурсу. Авторський колектив під керівництвом Т. Аддісона дослідив сучасні контекстуальні умови, фактори та особливості взаємодії елементів фіскальної політики, враховуючи еволюцію податкової системи та необхідність дотримання Цілей Сталого Розвитку [1]. Г. Дадзевіскіте розглядає особливості реалізації бюджетної компоненти фіскальної політики в країнах Європейського Союзу (надалі – ЄС) в контексті задачі із забезпечення стійкого економічного розвитку [2]. Дослідники під керівництвом Д. Байярді розглянули множинні взаємозалежності між темпами зростання ВВП на одну особу, рівнем податкового навантаження та композицією фіскального простору, запропонувавши методичні підходи до оптимізації останнього [3]. Фіскальна політика перебуває в центрі уваги наукової

школи І. Чугунова, в рамках якої розроблено оригінальне тлумачення категорії фіскальної політики, методу її реалізації із врахуванням макроциклів [4–6]. На думку Т. Каневої податкова складова фіскальної політики відіграє важливу роль у регулюванні розвитку, особливо з умов економічних шоків [6].

В даній статті ми зупинилися на вибірці держав Європейського Союзу (надалі – ЄС). Враховуючи доступність даних, ми аналізували період 2013–2022 років. Застосовано методи компаративного аналізу, наукової абстракції, аналізу рядів динаміки, статистичного групування. Більшість показників обчислено із застосуванням середньої арифметичної простої. Інформаційною базою роботи виступила статистика Світового Банку.

Мета статті полягає у розвитку теоретико-методологічних положень формування і реалізації фіскальної політики як інструменту впливу на процеси економічного розвитку. Досягнення поставленої мети потребує вирішення низки завдань із: розгляду положень щодо формування фіскальної політики у розвинутих країнах та країнах із трансформаційною економікою; детермінації основних інструментів впливу фіскальної політики на економіку; оцінювання передумов застосування відповідних інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація цілей та завдань публічного регулювання соціоекономічного розвитку здійснюється шляхом використання прямих та опосередкованих методів, форм та способів цілеспрямованої дії адміністративних інституцій на процеси суспільного відтворення. Обсяги регулювання державою економічного розвитку прямо залежать від моделі й композиції економіко-соціальних, екологічних й інших чинників. Система фінансово-економічного регулювання має досить активно реагувати на зміни, що відбуваються в економіці та суспільстві, виступаючи інструментом забезпечення глобальної збалансованості. У конкретному соціумі формується система публічного регулювання, що базується на визначених складових, зокрема універсальних підходах до оцінювання еволюції господарського механізму, історичних традиціях публічного адміністрування, панівній доктрині економічної політики та способах її застосування, соціально-культурній аксіології, уявленнях щодо ролі й місця держави в досягненні громадського добробуту. Вибір же певної моделі фіскального регулювання обґрунтовується фактично досягнутим розви-

тком економіки (із врахуванням циклів економічних). У фазах рецесії, економічних шоків та суспільних викликів, а також та на перехідних етапах реформ спостерігається певне посилення держрегулювання. При досягненні достатнього рівня конкурентоспроможності та стабільності економічної системи починається градуальний перехід до ліберальної моделі розвитку. Для періодів функціонування регулюючої моделі притаманні достатній рівень стабільності і темпів економічного зростання. За сучасних умов повномасштабного вторгнення доцільним є збільшення регулюючої функції, в тому числі й через перерозподільну роль публічних фінансів.

Інституціоналізація регулювання соціо-економічного розвитку поєднує відповідні форми взаємозалежностей економічних, юридичних та політичних компонентів фінансового простору. В контексті формування держбюджету й експлуатації публічних ресурсів для досягнення стратегічних цілей розвитку суспільства пріоритетизується баланс систем регулювання соціо-економічного розвитку. Існує партикулярне тлумачення фінансової політики як інструменту регулювання господарських відносин для підтримки належного рівня ВВП, зайнятості населення й соцзабезпечення, але цей підхід не враховує системних ознак фінансового простору в загальному сенсі.

Фінансова політика є сукупністю форм взаємодій макроекономічних, легальних, політичних та інституційних компонентів фінансового простору у процесі формування бюджету й використання публічних коштів з метою досягнення стратегічних цілей розвитку. Фінансова політика є багаторівневим процесом, який характеризується множинними підходами до теоретико-методичного обґрунтування мети й способів її досягнення. Адекватне умовам практико-теоретичне вдосконалення наукових концепцій фінансової політики дозволяє забезпечити належний рівень економіко-соціального розвитку в коротко- і довгостроковій перспективі.

Згаданою школою І. Чугунова детерміновано бюджетне регулювання економічного розвитку і фінансової архітектури, розроблено теоретичну базу відповідної моделі забезпечення економічного розвитку, окреслено вплив бюджету на макродинаміку держави (в цілому) і її адміністративно-територіальних одиниць (зокрема), деталізовано системно-логічну модель фінансового регулювання [4–6]. Автори постулюють, що кате-

горіальна суть бюджетної системи в якості інструменту регулювання госпрозвитку полягає у оперуванні фінансовою архітектурою, обмеженою оптимальними множинними співвідношеннями елементів фінансового простору. Структура ж фінансового регулювання (як базова складова системи держрегулювання економіки) уявляється набором фінансово-економічних елементів, зокрема, доходної та видаткової частин, дефіциту (профіциту) бюджету, державного боргу, податкового регулювання, міжбюджетних відносин, економічних процесів країни, зовнішнього середовища та емерджентних зв'язків між ними.

Базис фінансової політики формують відносини щодо перерозподілу ВВП. Бюджетний механізм як складова системи держрегулювання виконує первинні економічні функції, зокрема реактивізує сукупний попит, стимулює розвиток галузей національного господарства, забезпечує достатній соцзахист вразливих верств населення тощо. Потребами соціо-економічного розвитку походять від необхідності дієвого функціонування системи публічних фінансів як однієї з основних складових господарського розвитку.

Заходи фінансової політики здебільшого направлені на впорядкування й спрямування публічних фінресурсів для досягнення запланованого рівня розвитку суспільства. Це регулювання відображає національні інтереси із забезпечення зростання. Фінансова політика соціо-економічного розвитку є багатоаспектною категорією, що об'єднує фінансову, організаційну, управлінську й інституціональну компоненти.

Фінансове регулювання є сукупністю фінансових відносин щодо перерозподілу національного доходу і частини нацбагатства для задоволення економічних інтересів громадян. Як організаційна категорія воно є офіційно регламентованою законом діяльністю органів публічного адміністрування щодо формування доходів бюджетів, використання відповідних коштів та їх перерозподілу. Як управлінська категорія – відображає взаємозв'язки між економічними агентами при виконанні управлінських функцій для росту результативності й ефективності видатків. У формі інституціональної категорії фінансове регулювання є сукупністю інституцій, що еволюціонують, зберігаючи іманентну сутність й модифікуючи форми прояву. Взаємозв'язок функціональних і організаційно-управлінських ланок фінмеханізму такого регулювання є принциповою умовою його дієвості.

Функціональна структура механізму регулювання представлена інструментарієм публічного контролю доходів і видатків, а також механізмом регулювання міжбюджетних відносин. Елементами функціональної структури механізму фіскального регулювання розвитку є фінансові методи і важелі, нормативно-правове й інформаційне забезпечення.

Організаційно-управлінську структуру фіскального регулювання, прямо зв'язану з формуванням і використанням бюджетних ресурсів, слід розглядати в контексті партикулярних елементів управління фінансами: планування і прогнозування; оперативних дій та фінконтролю. В процесі фінпланування й прогнозування детермінуються обсяги і джерела мобілізації ресурсів, напрями їх використання та перерозподілу через бюджетну систему. Оперативне управління в контексті фіскального регулювання є інтегральним комплексом заходів, що розробляються на підставі оперативного аналізу ситуації у бюджетній сфері, і спрямовані на реалізацію прийнятної господарської політики. Фінконтроль у бюджетній сфері спрямовується на перевірку адекватності формування доходів, а також цільового й ефективного витрачання і перерозподілу видатків.

За демократизації суспільства формування доміант фіскальної політики лежить у площині пошуку компромісів між: 1) інтересами платників податків, зацікавлених у мінімізації ставок останніх; 2) інтересами споживачів громадських благ, що фінансуються за рахунок податків, які зацікавлені у максимізації обсягів та якості надаваних послуг; 3) виконавчими і законодавчим адміністративними інституціями. Змагаючись за електоральні преференції, представники парламентської демократії обстоюють ірреальну позицію зниження податкового навантаження із одночасним збільшенням публічних соціальних видатків. Водночас інститути, що безпосередньо виконують бюджет, переважно зацікавлені у його збалансуванні. Важливим є й консенсус між інтересами платників податків і представниками влади, що зацікавлені у принциповому розширенні підконтрольного обсягу фінресурсів.

Актуальною науковою проблематикою є детермінація ролі фіскальної політики у забезпеченні стійкого економічного розвитку. Вдосконалення інструментарію такої політики пов'язано з розширенням завдань й функцій, що постають перед інституціями публічного адміністрування. Метод і ступінь впливу

фіскального інструментарію на макророзвиток залежить не лише від масштабу перерозподілу ВВП через систему публічних фінансів, а й типу фіскальної архітектоники, якості відповідних інститутів. Наразі неокласики й посткейнсіанці пропонують диферентні аргументи стосовно дії інструментів фіскальної політики на зайнятість, сукупний внутрішній попит і темпи росту реального ВВП. Конвергенція ж обох вказаних підходів детермінує доктрину державної фінполітики країн із розвинутою та емерджентною економіками. За умов певного сповільнення темпів росту глобальної економіки доцільним видається розвиток положень щодо оцінювання потенціалу системи заходів дискреційної фіскальної політики, а також їх композиційної структури для реактивації економічного зростання.

Ст. 10 Господарського кодексу України визначає елементи фіскального регулювання – бюджетний і податковий – основними напрями економічної політики. Зазначається, що бюджетна політика спрямовується на оптимізацію й раціоналізацію процесів формування доходів та використання державних фінресурсів, підвищення ефективності інвестицій, узгодження державних і місцевих інтересів щодо дизайну міжбюджетних відносин, регулювання публічного боргу і гарантування соціальної справедливості при реди-стрибуції національного доходу. Метою ж податкової політики є підтримка економічно обґрунтованого для суб'єктів господарювання податкового навантаження, стимулювання їх основної діяльності і реалізація принципу соціальної справедливості при оподаткуванні доходів фізосіб.

Генеральними цілями макроекономічної політики є реальне підвищення рівня зайнятості, гарантування цінової стабільності й активізація процесів розвитку. У площині добору інструментів фіскальної політики тривалий час ведеться дискусія щодо способів досягнення вказаних регуляторних цілей та ранжування їх пріоритетності у ієрархії задач публічної фінансової стратегії. За умов поглиблення економічної інтеграції та глобалізації основна увага має приділятися підвищенню якості фіскальних інститутів.

Інструментарій фіскальної політики має бути адекватним і релевантним фазі макроекономічного циклу. Так, у випадку стійкого зростання економіки, фіскальна політика чинить вплив на інвестиційний і споживчий попит, демонструючи довготривалий ефект. Вона виступає досить дієвим чинником

макростабілізації, особливо за умов щільної координації із заходами монетарного регулювання й іншими компонентами держполітики щодо забезпечення фінансової стабільності. Слушною видається позиція, що для поживлення сукупного попиту уряд має комплексно використовувати заходи фінансової політики, які мають сприяти досягненню макрорівноваги.

О. Бланшар, Дж. Дель Аріссія та П. Мауро вказують, що фіскальне регулювання розвитку лишалося основним компонентом макро-економічної політики від Великої Депресії до початку 1960-х років [7]. Пізніше понад два десятиліття фіскальна та грошово-кредитна політики займали еквівалентні позиції у забезпеченні фінансової стабілізації та активізації економічного росту. Протягом же наступних двох декад фіскальна політика поступилася монетарній щодо першості в якості дієвого інструменту регулювання через скептицизм щодо ефективності бюджетно-податкових інструментів. В державах із розвинутою економікою пріоритетом фінполітики детерміновано стабілізацію боргового навантаження і зниження рівня публічного боргу, тоді як у емерджентних економіках внутрішній ринок боргових зобов'язань досі недостатньо розвинутий, що мінімізує потенціал застосування інструментарію контрциклічної фінансової політики. Також існують лаги дії інструментів фіскальної політики, що за помірної тривалості рецесії обумовлює відставання ефекту антикризових заходів.

Р. Барро здійснив аналіз чинників забезпечення економічного зростання, й, щодо ролі уряду у згаданому процесі, зауважив, що якісні інститути, пріоритет верховенства права, низька інфляція та редукція державного споживання реактивують приріст реального ВВП на одну особу [8]. Ним встановлено, що видатки на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а також на інфраструктуру, позитивно і стійко впливають на макродинаміку (за умов забезпечення ексклюзивності їх ефективного застосування).

На рис. 1 подано взаємозалежність між середніми значеннями податкового навантаження та середніми темпами економічного зростання в країнах ЄС в 2013–2022 роках.

Емпіричні дані доводять, що середній рівень податкового навантаження у вибірці впродовж періоду аналізу суттєво різнився від 24,02% в Ірландії до 47,44% у Франції. Причому Ірландія характеризувалася аномально високим значенням середніх темпів економіч-

ного розвитку на рівні 7,99, а реальний рівень податкового навантаження знизився з 29,80% до 21,50% за період (при найнижчому значенні 20,50% у 2020 році). Загалом лібералізація економіки є важливою домінантою економічного зростання на етапі рецесії, однак емпірично несумісна з етапом поживлення.

Більшість країн «старої» Європи, зокрема держави Данія, Швеція, Фінляндія відмічені помірним темпом економічного зростання (до 2,00% річних) поруч із високим рівнем перерозподілу ВВП через систему публічних фінансів (до 46,81% у регіонального лідера за показником – Данії). Відмічені особливості архітектури соціальної сфери країн регіону склалися історично та потребують поглибленого вивчення, особливо ж в контексті потенційної можливості імплементації емерджентними економіками вибірки.

Загалом зниження податкового навантаження не є панацеєю і не володіє ознаками універсальності, проте може стимулювати підприємницькі інтенції економічних агентів, за умов досягнення ними консенсусу щодо справедливої вартості суспільних благ. Необхідність публічного регулювання соціально-економічних процесів зумовлена іманентними та експліцитними чинниками, в т. ч. й потребою забезпечення адаптивних умов ефективної дії ринкових механізмів, корекції небажаних наслідків розвитку економіки, захистом інтересів резидентів.

Застосовуючи інструменти й механізми формування доходів бюджету, зокрема в числі ставок податків, їх кількості, об'єкту й бази оподаткування, уряд чинить прямий вплив на активність економічних агентів, забезпечуючи фінресурс для виконання узятих зобов'язань. Загалом податки детермінують як індикатори активності партикулярних пріоритетних галузей, так і динаміку зростання. Композиція податкової компоненти фіскальної політики прямо визначає ступінь «дружності» останньої для економічного розвитку податків.

Значимим елементом системи формування бюджетних доходів є неподаткові надходження, до яких належать доходи від власності й підприємницької діяльності, адмінзбори й платежі, власні надходження бюджетних установ. До їх динаміки має бути приділена особлива увага, особливо в частині раціоналізації.

Політика регулювання видатків бюджету здійснюється, враховуючи обсяг його доходів, рівня державних соцстандартів і гарантій в розрізі затвердженої бюджетної класифіка-

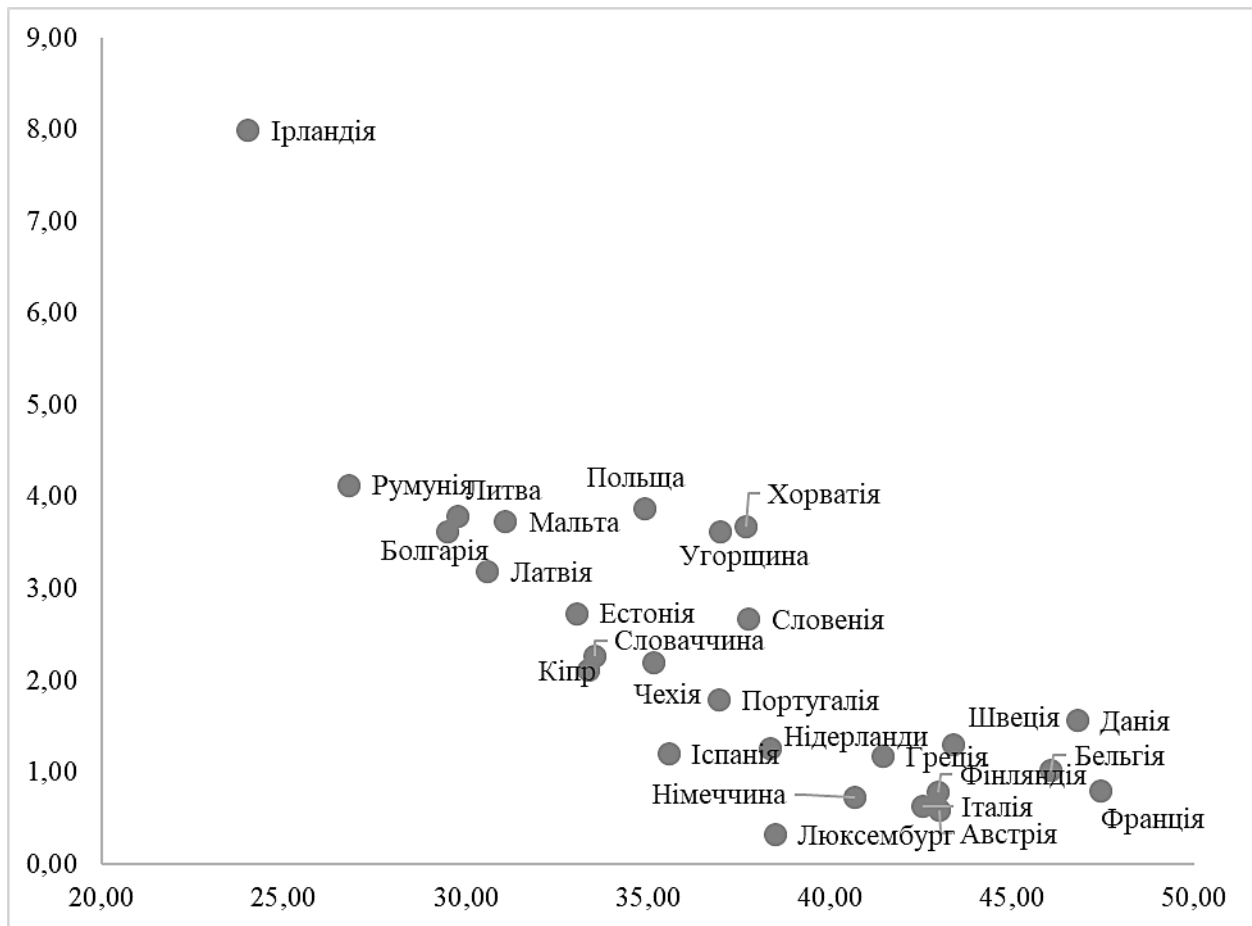

Рис. 1. Податкове навантаження та темпи економічного зростання в державах ЄС в 2013–2022 роках, %

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними Світового Банку [9]

ції видатків. Чи не найважливішою видається бюджетна корекція у розрізі груп продуктивних і непродуктивних видатків. Структура публічних видатків має спрямовуватися на вирішення завдань із глобальної модернізації економіки, створення сприятливого клімату для стійкого розвитку. Пріоритети фіскальної політики мають враховувати доцільність розширення питомої ваги продуктивних видатків з підвищенням рівня їх ефективності. До цієї групи належать видатки на розвиток транспортної, енергетичної і телекомунікаційної інфраструктури, громадську освіту, фундаментальну й прикладну науку, охорону публічного здоров'я, інші видатки, що сприяють росту якісного рівня людського потенціалу. Наразі необхідним є вчасне і та в повному обсязі виконання урядом зобов'язань щодо обслуговування публічного боргу, соцзахисту та соцзабезпечення населення, належне здійснення інститутами громадського адміністрування власних функцій. Тому бюджетне

регулювання публічних видатків повинно бути виваженим та достатньо збалансованим.

Систематичні помилки при оцінці доходів бюджету, необґрунтовані значення дефіциту при розробці проекту та ухваленні бюджету призводять до надмірних обсягів запозичень та росту держборгу, що в свою чергу потребує збільшення видатків на його обслуговування (враховуючи різницю в ставках по раціонально алокованих та позичених ресурсах). Отже, підтверджується потреба в застосуванні принципів балансу, обґрунтованості й реальності при формуванні фіскальних прогнозів і планів на партикулярний період для забезпечення їх високої точності, що має сприяти макростабілізації й реактивації економічного зростання.

Від якості й обґрунтованості плану та прогнозу податкових надходжень бюджету суттєво залежить результативність політики уряду щодо формування доходів бюджету, що впливає на композицію та обсяги видат-

ків, дефіциту й пріоритети соціо економічного розвитку. Прогнозування і планування доходів слід розглядати як уніфікований адаптивний процес, у рамках чого діє регулярне коригування фінансових рішень, що виявляються у варіюванні партикулярних значень податкових та неподаткових надходжень, а також перегляді способів їх досягнення за принципом перманентного контролю й моніторингу здійснених змін.

Тривалий час однією з мейнстримових наукових проблематик є детермінація ролі фіскальних інструментів у забезпеченні соціо економічного розвитку. Неокласики зазначають, що корекція базових параметрів доходів та видатків бюджету впливає на рівень добробуту, проте не має значення для темпів зростання економіки у довготривалій перспективі. Впливу фіскальної політики на поведінку агентів приватного сектору приділено увагу класиком економічної теорії Девідом Рікардо, який зазначив, що корекція податкового навантаження в сторону збільшення чи зменшення не має принципового впливу на обсяги заощаджень населення, баланс поточних операцій і відсоткову ставку (*Ricardian equivalence*). Аргументом на користь цього був факт, що зменшення податкового навантаження досить нейтральне щодо рівня сукупного багатства, а ріст податків протягом життя покоління у майбутньому компенсує поточне скорочення податків. Мікросуб'єкти зберігають дохід, отриманий через скорочення податків, для компенсації при їх неодмінному зростанні надалі. Майбутні ж податки ймовірно збільшуватимуться на рівень, перевищуючий той, що існував до їх скорочення, оскільки погашення публічного боргу потребує сплати процентів за його обслуговування.

Дефіцит бюджету (як інший важливий інструмент фіскальної політики) гіпотетично утворений через корекцію рівня оподаткування у бік зменшення й, теоретично не стимулює сукупний попит. Принциповий же вплив на економічну динаміку чинить технологічна модернізація шляхом інвестицій, зокрема у людський капітал. Інтенсивний розвиток економіки передбачає постійне технологічне оновлення, інвестиції, адаптацію моделі інституційного середовища здійснення підприємницької діяльності до умов глобалізації.

Поступальні зміни технологічних устроїв сприяють продуктивності праці, заснованої на максимально ефективному використанні ресурсів. Країни, що імплементують сировинну модель зростання, можуть забезпечити

прийнятні умови лише темпорально при підвищенні цін на сировину, а в довгостроковій перспективі не мають ресурсів підтримки стійкого розвитку. Значний рівень держсектору економіки сповільнює ріст реального ВВП. Оптимізація частки перерозподілу ВВП через систему державних фінансів залежить від фази економічного циклу. Так, державні витрати можуть бути неефективними та деструктивно впливати на економіку за надмірного рівня податкового навантаження. Водночас, що у багатьох країнах із розвинутою економікою публічні видатки інвестиційного характеру мають позитивний вплив на процеси макроекономічного росту.

Для транзитивних та інверсійних економік припустимим є ухвалення бюджету із рівнем дефіциту, що перевищує рекомендовані нормативні ліміти. Проте розбалансування бюджету та стрімке накопичення держборгу руйнують довіру економічних агентів до облігацій державної позики та потенціалу платоспроможності позичальника. За умов відсутності неінфляційних джерел боргового фінансування, уряду доводиться вводити бюджетні рестрикції, здійснювати структурні трансформації фінансової системи, адаптувати фіскальну політику до умов затяжної рецесії або кризи [6, 10–13]. Це зумовлює зміну векторів формування та реалізації фіскальної політики, аплікацію нових індикаторів її розвитку в стратегічній перспективі. Накопичений у період рецесії та посткризового відновлення держборг є фактором, що суттєво обмежує ефективність заходів фіскального регулювання. Стратегія управління таким боргом має враховувати необхідність стратегічного дотримання Цілей Сталого Розвитку, визначених ООН [14].

Висновки. На сучасному етапі розвитку фінансових відносин фіскальна політика є важливим елементом системи регулювання процесів розвитку економіки та соціальної сфери. Це реалізується шляхом аплікації прямих та опосередкованих методів, форм і способів цілеспрямованої дії публічних фінансових інституцій на процеси суспільного відтворення. Регулювання розвитку економіки залежать від обраної моделі та композиції інституціональних, економіко-соціальних, суспільних, адміністративних й інших чинників. Основними елементами фіскальної політики є політика формування доходів бюджету (ключову позицію відведено саме податковій політиці) та видатків, міжбюджетних відносин, управління дефіцитом (профіцитом) бюджету

та державним боргом. Існують диферентні підходи до визначення пріоритетів фіскальної політики, реалізовані країнами з розвинутою і перехідною економікою. Загальні рекомендації щодо реалізації іманентного потенціалу розвитку національних економік полягають у необхідності врахування фази макроекономічного циклу, адаптації фіскального інструментарію, виходячи з конкретних умов, здійсненні сценарного моделювання наслідків проведення заходів фіскального регулювання, забезпечення збалансованості політики у довгостроковій економічній перспективі.

Адаптивна еволюція системи фіскального регулювання спрямовується першочергово на задоволення консенсусних інтересів громади щодо виробництва соціальних благ, росту ефективності використання фінресурсів. Бюджет є інструментом забезпечення соціоекономічного розвитку. Його значимість об'єктивно зумовлена регулюванням

економіки, що визначає форми використання публічних ресурсів через основний фіндокумент держави та детермінує створення суспільних благ та послуг. Функціональна спрямованість фіскального регулювання вказує, що бюджет є інструментом держрегулювання розвитку економіки, проектування, заохочення і здійснення виробничих і соціальних процесів.

На етапі інституційного формування фіскального простору в державах з емерджентною економікою акцент робиться на тому, що добір детермінант фіскальної політики має сприяти максимально ефективному використанню об'єктивно обмежених ресурсів шляхом трансформації форм власності, ціноутворення, вдосконалення податкового адміністрування та регулювання, системи соцзахисту. Ефективність використання публічних ресурсів можлива виключно за умов фундаментальних структурних змін державних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Addison, T., Niño-Zarazúa, M., & Pirttilä, J. (2018). Fiscal policy, state building and economic development. *Journal of international development*, 30(2), 161–172.
2. Dudzevičiūtė, G., Šimelytė, A., & Liučvaitienė, A. (2018). Government expenditure and economic growth in the European Union countries. *International Journal of Social Economics*, 45(2), 372–386.
3. Baiardi, D., Profeta, P., Puglisi, R., & Scabrosetti, S. (2019). Tax policy and economic growth: does it really matter? *International tax and public finance*, 26, 282–316.
4. Chugunov, I. Y., & Pasichnyi, M. D. (2018). Fiscal policy for economic development. *Науковий вісник Полісся – Scientific Bulletin of Polissia*, 1(13), 54–61.
5. Chugunov, I., & Makohon, V. (2019). Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(3), 213–217.
6. Kaneva, T., Chugunov, I., Pasichnyi, M., Nikitishin, A., & Husarevych, N. (2022). Tax policy for economic recovery and sustainable development after covid-19. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, 2(2022), 102–109.
7. Blanchard, O., Dell'Ariccia, G., & Mauro, P. (2010). Rethinking macroeconomic policy. *Journal of Money, Credit and Banking*, 42 (1), 199–215.
8. Barro, R. J. (1996). Determinants of economic growth: a cross-country empirical study (No. w5698). *National Bureau of Economic Research*. Retrieved from: <https://www.nber.org/papers/w5698.pdf> (дата звернення: 31.10.2023).
9. The World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/> (дата звернення: 31.10.2023).
10. Pasichnyi, M. (2017). Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth. *Problems and perspectives in management*, 15(3), 316–322.
11. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
12. Pasichnyi, M., Kaneva, T., Ruban, M., Nelytaliuk, A. (2019). The impact of fiscal decentralization on economic development. *Investment Management and Financial Innovations*, 16(3), 29–39.
13. Козловський С. В., Мазур, Г. Ф., Непиталюк А. В. Демографічна стійкість суспільства як основа економічного розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 14–19.
14. The United Nations Department of Economic and Social Affairs – Sustainable Development – 17 Sustainable Development Goals. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (дата звернення: 31.10.2023).

REFERENCES:

1. Addison, T., Niño-Zarazúa, M., & Pirttilä, J. (2018). Fiscal policy, state building and economic development. *Journal of international development*, 30(2), 161–172. (in English)
2. Dudzevičiūtė, G., Šimelytė, A., & Liučvaitienė, A. (2018). Government expenditure and economic growth in the European Union countries. *International Journal of Social Economics*, 45(2), 372–386. (in English)
3. Baiardi, D., Profeta, P., Puglisi, R., & Scabrosetti, S. (2019). Tax policy and economic growth: does it really matter? *International tax and public finance*, 26, 282–316. (in English)
4. Chugunov, I. Y., & Pasichnyi, M. D. (2018). Fiscal policy for economic development. *Scientific Bulletin of Polissia*, 1(13), 54–61. (in English)
5. Chugunov, I., & Makohon, V. (2019). Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(3), 213–217. (in English)
6. Kaneva, T., Chugunov, I., Pasichnyi, M., Nikitishin, A., & Husarevych, N. (2022). Tax policy for economic recovery and sustainable development after covid-19. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, 2(2022), 102–109. (in English)
7. Blanchard, O., Dell’Ariccia, G., & Mauro, P. (2010). Rethinking macroeconomic policy. *Journal of Money, Credit and Banking*, 42 (1), 199–215. (in English)
8. Barro, R. J. (1996). Determinants of economic growth: a cross-country empirical study (No. w5698). *National Bureau of Economic Research*. Retrieved from: <https://www.nber.org/papers/w5698.pdf> (accessed October 31, 2023). (in English)
9. The World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/> (accessed October 31, 2023). (in English)
10. Pasichnyi, M. (2017). Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth. *Problems and perspectives in management*, 15(3), 316–322. (in English)
11. Biudzhetno-podatкова polityka u systemi rehulivannia ekonomiky [Fiscal policy in the system of economic regulation] monohrafiia [a monograph]. (2018) Kyiv: Hlobus-Press. 350 p. (in Ukrainian)
12. Pasichnyi, M., Kaneva, T., Ruban, M., Nepytyaliuk, A. (2019). The impact of fiscal decentralization on economic development. *Investment Management and Financial Innovations*, 16(3), 29–39. (in English)
13. Kozlovskiy, S. V., Mazur, G. F., Nepytyaliuk, A. V. (2019). Demohrafichna stiikist suspilstva yak osnova ekonomichnoho rozvytku [Demographic sustainability as the basis for economic development]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 10, pp. 14–19. (in Ukrainian)
14. The United Nations Department of Economic and Social Affairs – Sustainable Development – 17 Sustainable Development Goals. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (accessed October 31, 2023). (in English)